

Klima-slaveri

Klimadebatten kan sættes i et nyt perspektiv, hvis man sammenligner slaver med fossile brændstoffer.

Forfatter

Kristian Hvidtfelt Nielsen,
lektor,

Center for
Videnskabsstudier,
Aarhus Universitet.
khn@ivs.au.dk

Slaveri er moralsk forkasteligt. Det er der stort set universel enighed om, ligesom vi i dag er fast overbeviste om, at vi i det moderne samfund for længst har lagt slaveriets barbari bag sig. Denne overbevisning bliver nu udfordret af blandt andre den franske historiker Jean-Francois Mouhot og den kendte amerikanske klimaforsker James Hansen. De drager paralleller mellem tidligere tiders slaveri og nutidens omfattende brug af fossile brændstoffer med deraf følgende klimaproblemer. Måske er vi i virkeligheden ikke meget bedre end vores barbariske forfædre?

Energislaver gør arbejdet

På visse punkter er ligheden mellem slaver og maskiner slående. Slaver har altid gjort det hårde, beskidte og trivielle arbejde for at lette livet for en privilegeret klasse, og det gælder for alle kendte civilisationer i historien.

De fleste jæger-samler-samfund har sandsynligvis ikke haft slaver. Slaveri opstod som institution først med udbredelsen af landbruget og var en vigtig faktor for de første egentlige kulturdannelser. Selv i dag anslås det, at der på verdensplan er et sted mellem 12-27 millioner slaver, hvoraf mange lever som gældsslaver.

I vores del af verden er det dog ikke slaver, men primært maskinerne, der i dag arbejder for os. Hvor slaveejerne kontrollerede slavernes muskelkraft, har vi taget magten over de kræfter, der ligger gemt i olie-, kul- og gaslagre i undergrunden.

Energislaver er en ofte brugt betegnelse for de maskiner, der udfører langt størstedelen af vores fysiske arbejde, og som stort alle bliver drevet af energi fra fossile brændstoffer. Hvor slaveejerne udnyttede slaverne til egen fordel, forlader vi os nu på oliens og kullens energireserver for at kunne opretholde en

behagelig og luksuriøs tilværelse. Energislaver er effektive og billige. Det skyldes, at fossile brændstoffer har et højt energiindhold. Energiindholdet i 1 liter benzin er omtrent 32 MJ. Til sammenligning kan et gennemsnitligt menneske kun yde 250 kJ i timen eller 10MJ i løbet af en 40 timers arbejdsuge (uden pauser!). En hel dags fysisk arbejde svarer altså kun til nogle få skefulde benzin, som koster mindre end 1 krone ved benzintanken.

Opfindelsen af energislaver

Slaveriets ophævelse i den vestlige verden fandt sted, da man under industrialiseringen begyndte at tage energislaver i anvendelse. I starten var det dampmaskiner baseret på kulskraft. Selv om dampmaskiner ikke direkte overtog slavernes arbejde i løbet af 17- og 1800-tallet, var brugen af dampmaskiner med til at bestyrke den humanistiske forestilling om, at slaverne burde frigives.

Som forfatteren Oscar Wilde skrev i 1891: »Faktum er, civilisation kræver slaver. Det havde grækerne ganske ret i. Hvis der ikke er slaver til at udføre alt det beskidte, rædselsfulde og uinteressante arbejde, vil kultur og filosofi være næsten umuligt. Det er forkert, usikkert og demoraliserende at holde mennesker som slaver. Fremtiden afhænger af det mekaniske slaveri, af maskinen som slave.«

Som Wilde påpeger, er der en åbenlys forskel mellem menneskeslaveri og mekanisk slaveri. Den første form for slaveri går direkte ud over andre mennesker og bliver i dag betragtet som et brud på menneskerettighederne. Maskin- eller energislaveri forvolder ikke skade på andre, eller gør det?

Wilde og hans samtidige var ikke klar over det, men i dag ved vi, at afbrænding af fossile brændstoffer,

Artiklen kommer fra tidsskriftet *Aktuel Naturvidenskab*. Se mere på aktuelnaturvidenskab.dk

som er drivkraften for vores energislaver, har mange afledte skadevirkninger for mennesker og miljø, blandt andet udledning af drivhusgasser ud over hvad klodens økosystem kan absorbere. I takt med klimaforandringerne bliver disse skader mere synlige og mere mærkbare.

Klimaslaver

Ifølge Verdenssundhedsorganisationen WHO har klimaforandringer allerede nu forværret nogle af de største sundhedsproblemer i verden (WHO 2012). Det drejer sig om udbredte sygdomme som malaria, diarré, meningitis og denguefeber. De vil alle blive forværret af større klimavariationer i de lande, hvor sygdommene er mest udbredt, og som for størstedelens vedkommende også kæmper med problemer relateret til fattigdom, lavt uddannelsesniveau, politisk ustabilitet, krig m.m.

Klimaforandringerne kan være med til at forringe fødevarer sikkerheden og vandforsyningen i de berørte lande, ligesom risikoen for visse former for naturkatastrofer vil blive forøget. I 2004 anslag WHO således, at menneskeskabte klimaforandringer forårsagede omkring 140.000 ekstra dødsfald årligt. Det internationale klimapanel har ydermere vurderet, at klimaforandringerne vil berøre mange millioner mennesker i form af ringere adgang til mad og drikke.

De nævnte problemer skal selvfølgelig ikke kun bekæmpes ved at reducere årsagen til klimaforandringerne, nemlig vores udledning af CO₂, men det ændrer ikke ved argumentationen: Vores afhængighed af energislaver, olie og andre fossile brændstoffer er allerede i dag med til at forvolde skade på andre mennesker.

Akkurat som slaveriets konsekvenser i løbet af 17- og 1800-tallene kun langsomt gik op for mange folk,

der ikke direkte levede af slaver, men som alligevel var indirekte afhængige af slavekraft, er vi først nu – godt 250 år efter industrialiseringens begyndelse – ved at indse, at vores brug af fossile brændstoffer har alvorlige følgevirkninger for andre mennesker, der ikke nyder godt af den billige energis fordele. Den omfattende anvendelse af fossile brændstoffer til at sikre vores levestandard er med andre ord en form for klimaslaveri.

Klimaslaveri versus menneskeslaveri

Alligevel svarer vores "klimaslaveri" ikke helt til menneskeslaveri, hvis vi altså beskriver slaveri som "ejerskab over andre mennesker med ret til at tvinge dem til at arbejde", sådan som den mest almindelige definition lyder. Opvaskemaskinen lider ikke under vores ejerskab, selv om vi udnytter den groft. Vi ejer formelt set ikke de mange mennesker, der i dag lider verden over som følge af klimaforandringerne.

Der er dog gode grunde til at bruge en lidt bredere definition af slaveri. For det første er det ikke alle slavelignende forhold, der bygger på formelt ejerskab. Historisk set har mange slaver i princippet været frie, men alligevel ikke haft mulighed for at vælge en anden tilværelse end slaveriet. For det andet har nogle slaver modtaget en form for aflønning, som betød, at de selv kunne erhverve sig rettigheder og ejendom og derved langsomt arbejde sig ud af slaveforholdet.

I en lidt bredere forståelse kan slaveri altså kendetegnes som en tilstand af dominans over personer, der er af den ene eller grund er tvunget til at udføre arbejde for andre eller på anden vis lider under andres ekstravagante levevis. Selve ejerskabsforholdet spiller ikke en afgørende rolle for den moralske forømmelse af slaveriet.

Hvad kan vi lære?

At drage paralleller mellem slavesamfundets og oliesamfundets moralske habitus kan være med til at mindske modstanden mod de forandringer, der nu er nødvendige, hvis vi vil undgå, at vores efterkommere fordømmer vores nuværende levevis som udtryk for klima- eller energislaveri. Der er ingen, der ønsker at blive sammenlignet med en slaveejer, og det kan være, at det netop er dette ubehag, der skal til for at åbne vores øjne for det uetiske og risikobetonede i at leve, som vi gør.

Vi kan endvidere udnytte de historiske paralleliteter konstruktivt ved at forstå, hvad der gjorde modstanden mod slaveri mulig og i sidste ende virksom. Som det fremgår af ovenstående Oscar Wilde-citat og slavemodstanden for alvor fart, da det i den tidlige industrialiseringsperiode begyndte at gå op for folk, at der var en mekanisk erstatning for slavearbejdere, nemlig dampmaskinen. Dampmaskiner overtog dog kun i enkelte tilfælde slavernes hårde arbejde, så det er tvivlsomt, om maskinerne udgjorde et reelt alternativ til slaveriet. Udviklingen og ibrugtagning af dampmaskinerne var dog med til at bestyrke troen på, at den dengang eksisterende levestandard kunne opretholdes, endda forbedres, uden slaveri.

Teknologiske alternativer til fossile brændstoffer og reduktion af energiforbruget bør derfor have toprioritet blandt politikere, erhvervsfolk, forskere og andre med indflydelse på fremtidens energiforsyning. Der findes allerede en række gode, effektive og bæredygtige alternativer, så det giver ikke mening at udsætte den store omstilling til en grøn ligevægtsøkonomi. Det er vigtigt at fremhæve, at grønne teknologier, bæredygtige markeder og energibesparelser ikke bare har en teknisk, økonomisk og miljømæssig betydning, men også moralsk værdi. Det tekniske økonomiske fix kan dog ikke gøre det alene. Der er også stærkt brug for at tænke i nye måder at organisere centrale dele af vores samfund, hvis vi ikke skal opleve omstillingen som et tilbageskridt.

Oscar Wilde og hans samtidige havde dampmaskinerne og det industrialiserede samfund som håb. Vi må også være visionære i forhold til, hvordan nye teknologier og nye samfundsformer går hånd i hånd i en fremtid uden fossile brændstoffer. Dommedagsprofetier og skrækkampagner afføder i bedste tilfælde apati og i værste tilfælde mistro til klimaforskningen og klimapolitisk nytænkning.

Industrialiseringen spillede en vis rolle for ophævelsen af slaveriet, men det var ikke den eneste, endsige den vigtigste faktor. Slavemodstandere brugte mange politiske strategier for at vende opinionen, blandt andet ved at knytte ophævelsen af slaveriet tæt sammen med andre fordele af social, økonomisk og national karakter. Det var som regel en lang og sej kamp mod den herskende ideologi, en kamp der i dag giver mindelser om kampen mod oliesamfundet. ■

Læs videre

Jean-Francois Mouhot. "Past connections and present similarities in slave ownership and fossil fuel usage", *Climatic change* 105(1-2): 329-355, 2011.

Jim Hansen. "Fixing the planet", foredrag holdt ved Edinburgh Science Festival i forbindelse med modtagelsen af Edinburgh Science Medal, torsdag d. 12. April 2012.

Jørgen Steen Nielsen. Den store omstilling. København 2012.

Oscar Wilde. Menneskets sjæl under socialismen. København 2009.

World Health Organization. Atlas of health and climate change. Geneva 2012. Tilgængelig på: www.who.int/global-change/publications/atlas/report/en/index.html.

Danmark som foregangsnation

Danmark er gået over i historiebøgerne som den første nation, der afskaffede slaveriet, og meget tyder på, at Danmark også vil sikre sig en plads i fremtidens historiebøger på grund af vores kamp mod klimaslaveriet.

Slaveriets ophævelse skete i 1792 med virkning fra 1803, hvorefter danske undersætter ikke måtte befatte sig med slavehandel på Afrikas kyst. De ti år var en slags omstillingsperiode, hvori danske slaveejere og -handlere kunne nå at forberede sig på de nye tider.

Danske handelsmænd og plantageejere havde på daværende tidspunkt haft stor økonomisk fordel ved den såkaldte trekantshandel med slaver, hvor afrikanske slaver blev transporteret over Atlanten til De Vestindiske øer til gengæld for sukkermasse og rom til København.

Alligevel argumenterede fremtrædende danske politikere som Ernst Schimmelmann, der selv ejede sukkerplantager på

St. Croix, for en afskaffelse af slaveriet. De vidste, at andre lande som England var på vej med tilsvarende forbud, og de ønskede at sikre danske handelsmænd et forspring i forhold til internationale konkurrenter.

Danmark er allerede et foregangsland med vedvarende energikilder, så i en vis grad har vi taget fat på omstillingen fra "klimaslaveriet" til "solslaveriet", hvor det er solens energi, der gør arbejdet for os. Baggrunden for dansk energipolitik er – ligesom forbuddet mod slavehandel i 1803 – hovedsagligt nationale interesser, nemlig at fremtidssikre Danmark ved at skabe en grøn økonomi i vækst.

Den historiske fortolkning af forbuddet mod slavehandel peger på, at der er ekstra gevinster ved at tage fat på den store omstilling nu. Klimakrisen hænger nemlig, akkurat som slavehandlen gjorde det, tæt sammen med en række andre sociale og økonomiske problemer, som vi også kan og bør adressere i omstillingsperioden.

Portræt fra 1827 af Ernst Schimmelmann